

ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ (ВССУ)

вул. П. Орлика, 4а, м. Київ, 01043, тел. 591-10-00
<http://sc.gov.ua>; e-mail: inbox@sc.gov.ua; код ЄДРПОУ 37317811

**Головам апеляційних судів областей,
міст Києва та Севастополя,
Апеляційного суду Автономної
Республіки Крим**

Про практику обрання неповнолітнім
запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та
забезпечення першочергового судового розгляду
кримінальних проваджень стосовно цієї категорії осіб

Генеральна прокуратура України за результатами вивчення стану додержання вимог Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) під час обрання неповнолітнім запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням особистої свободи, проведення досудового розслідування та судового розгляду у відповідних кримінальних провадженнях листом від 31 травня 2017 року № 08/1-70вих-17 (вх. № 681/0/1-17 від 06 червня 2017 року) звернулася до ВССУ щодо необхідності додаткового нагадування судам першої та апеляційної інстанцій про недопущення порушень чинного законодавства.

Зокрема, у зверненні зазначається, що окремими судами Житомирської, Запорізької, Полтавської та Рівненської областей під час обрання щодо неповнолітніх запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою не бралися до уваги вимоги ч. 2 ст. 492 КПК. Так, у справі № 295/9863/16-к слідчим суддею Богунського районного суду Житомирської області 26 липня 2016 року обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою щодо неповнолітнього С.А.О., який підозрювався у вчиненні злочинів середньої тяжкості; апеляційним судом рішення скасовано, неповнолітнього звільнено із СІЗО.

Також зазначається, що після втручання прокурора із слідчого ізолятора звільнено неповнолітнього Н.В.Є., якого вирок Рівненського районного суду від 09 грудня 2016 року у справі № 570/5286/16-к засуджено до 30 діб арешту за вчинення злочину середньої тяжкості – крадіжки і обрано запобіжний захід – тримання під вартою. За апеляцією прокурора вирок суду в частині призначеного покарання та обраного запобіжного заходу змінено, неповнолітньому призначено покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Аналогічні випадки, як зазначено у зверненні, мали місце у провадженні № 320/6288/16-к щодо неповнолітнього М.А.О. та провадженні № 554/5223/16-к стосовно неповнолітніх К.К.В. та К.К.

У свою чергу, вважаючи таку практику неприпустимою, зазначимо, що до неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) згідно зі ст. 492 КПК може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених КПК. Разом із тим слід враховувати, що затримання та тримання під вартою як винятковий захід може застосовуватись лише у випадку, коли неповнолітній підозрюється чи обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, та за умови, якщо слідчий/прокурор доведе, що застосування іншого запобіжного заходу не зможе запобігти ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК. Крім урахування згаданих підстав, слідчий суддя, суд, беручи до уваги практику ЄСПЛ (Рішення від 27 листопада 2008 року у справі «Свершов проти України»), зобов'язаний враховувати і вік підозрюваного (обвинуваченого).

Слідчий суддя, суд повинен враховувати, що тримання під вартою має застосовуватись до неповнолітнього лише як винятковий захід з визначенням якомога коротших термінів такого тримання та із забезпеченням періодичного перегляду через короткі проміжки часу підстав для його застосування чи продовження (рішення ЄСПЛ від 28 жовтня 1998 року у справі «Ассенов та інші проти Болгарії»). Реалізуючи положення ч. 5 ст. 199 КПК, слідчий суддя, а також суд відповідно до ч. 3 ст. 331 КПК мають враховувати, що після спливу певного часу (строку дії попередньої ухвали) саме лише існування обґрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, а тому в судовому рішенні судові органи зобов'язані, розглянувши можливість обрання альтернативних запобіжних заходів, навести інші підстави для подальшого тримання особи під вартою (рішення ЄСПЛ від 20 січня 2011 року у справі «Прокопенко проти України», від 05 листопада 2008 року у справі «Слоєв проти України»). Тому суд у разі задоволення клопотання про продовження терміну застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має чітко зазначити у судовому рішенні про наявність іншої підстави (підстав) або ризику, що передбачені ч. 1 ст. 177 КПК. Обмеження розгляду клопотання про обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою лише наведенням переліку законодавчих (стандартних) підстав для його застосування без встановлення їх наявності та обґрунтованості до конкретної особи є порушенням вимог п. 4 ст. 5 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року у справі «Харченко проти України»), а тривале тримання під вартою без визначення в рішенні суду відповідних підстав визнається несумісним з принципом захисту від свавілля, закріпленим у п. 1 ст. 5 цієї Конвенції (рішення ЄСПЛ від 27 листопада 2008 року у справі «Соловей і Зозуля проти України»). Детальніше дивіться рекомендаційні роз'яснення в листі ВССУ від 16 січня 2017 року № 223-66/0/4-17 «Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх».

Також у зверненні з наведенням конкретних випадків зазначається про ігнорування окремими судами вимог ст. 28 КПК стосовно першочергового і невідкладного здійснення судового розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх.

Так, до Франківського районного суду м. Львова 24 липня 2015 року направлено обвинувальний акт за обвинуваченням неповнолітнього Г.У.Ш. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 187 КК, якому під час досудового розслідування обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Підготовче судове засідання, призначене на 07 серпня 2015 року, через неявку захисника обвинуваченого, а також перебування головуючого судді у відпустці та на лікарняному, зайнятість його в інших судових засіданнях тощо відбулося лише через 8 місяців (01 квітня 2016 року). На цьому засіданні суд прийняв рішення про повернення обвинувального акта прокурору, яке в подальшому (26 квітня 2016 року) скасовано за апеляційною скаргою прокурора.

Також зазначається, що на розгляді Стрийського міськрайонного суду Львівської області вже понад рік перебуває обвинувальний акт за обвинуваченням неповнолітнього Р.О.П. за ч. 4 ст. 187, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК та П.С.А. за ч. 4 ст. 187 КК, які із січня 2016 року перебувають під вартою. Розгляд вказаного провадження здійснюється судом присяжних, які неодноразово не з'являлись у судові засідання. Після підготовчого судового засідання, яке відбулося в травні 2016 року, кримінальне провадження по суті не розглядалось, а лише приймалися рішення про продовження строків тримання під вартою обвинувачених.

Шевченківським районним судом м. Києва з червня 2014 року розглядається кримінальне провадження стосовно неповнолітніх Є.О.І., обвинуваченого за ч. 2 ст. 296 КК, та Д.К.О., обвинуваченого за п. 7 ч. 2 ст. 115 КК. Останнє судове засідання, призначене на 10 лютого 2017 року, не відбулося у зв'язку із зайнятістю суддів. Як наслідок, упродовж трьох років у кримінальному провадженні не прийнято остаточного рішення.

У зв'язку з цим, зважаючи, що така практика не відповідає ні міжнародним стандартам, ні вимогам вітчизняного законодавства, ані позиції суду касаційної інстанції, додатково звертаємо увагу суддів судів першої та апеляційної інстанцій, що кожна особа (незалежно від віку) відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод має право на розгляд своєї справи протягом розумного строку. Водночас в разі кримінального провадження щодо неповнолітнього застосуванню підлягає більш суворі вимога про невідкладний розгляд.

Слід зазначити, що на міжнародному рівні існує консенсус стосовно того, що для дітей, які перебувають у конфлікті із законом, період часу між вчиненням злочину й остаточним реагуванням на цей вчинок має бути якомога коротшим. Чим триваліший цей період, тим більшою є імовірність того, що захід реагування втратить свій позитивний і виховний вплив, і тим більше шкоди буде завдано репутації дитини (пункт 51 Зауваження загального порядку № 10 (2007) Комітету ООН з прав дитини «Права дітей

у системі юстиції щодо дітей»). Із часом неповнолітній особі все важче, а іноді й неможливо логічно і психологічно пов'язати процедуру судового розгляду та винесення рішення із самим правопорушенням (п. 20.1 Мінімальних стандартних правил ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх).

Вказана вимога була імплементована в національне законодавство. Так, відповідно до ч. 4 ст. 28 КПК кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово. При цьому згідно з п. 17 Правил ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі, судам потрібно враховувати особливе становище цієї категорії неповнолітніх, до яких під час досудового розслідування чи судового розгляду застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Розгляд кримінальних проваджень щодо вказаної категорії осіб має пріоритетний та першочерговий характер навіть порівняно з іншими провадженнями щодо неповнолітніх, у яких обрано м'якший запобіжний захід або ж такого заходу не застосовано взагалі.

Окремо звертаємо увагу, що попередньо ці та інші питання, які виникають у практичній діяльності під час здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, були предметом аналізу судової палати у кримінальних справах ВССУ, за результатом якого секретарем судової палати у кримінальних справах Щепоткіною В. В., суддею судової палати у кримінальних справах Міщенком С. М. та начальником відділу забезпечення діяльності заступника Голови та секретаря судової палати Слуцькою Т. І. були підготовлені рекомендаційні роз'яснення «Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх», які обговорено та затверджено 23 грудня 2016 року суддями ВССУ на засіданні зборів суддів (лист ВССУ від 16 січня 2017 року № 223-66/0/4-17 розміщено також на офіційному веб-сайті ВССУ <http://sc.gov.ua> в розділі «Ювенальна юстиція»).

На підставі наведеного, з метою усунення виявлених недоліків та покращення роботи судів, а також недопущення в подальшому порушень вимог законодавства під час здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх прошу **взяти викладену інформацію до відома та відповідного реагування в межах наданих законом повноважень.**

**Секретар судової палати
у кримінальних справах**

В. Щепоткіна